

بسم الله الرحمن الرحيم

**ششمین گزارش سه ماهه وزارت امور خارجه
به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی
در مورد اجرای برجام
(۲۶ فروردین الی ۲۶ تیر ۱۳۹۶)**

گزارش حاضر ششمین گزارش وزارت امور خارجه است که در اجرای تبصره یک قانون «اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» مصوب ۱۳۹۴/۷/۲۱ مجلس شورای اسلامی تهیه شده و به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌گردد.^۱ این گزارش به اجرای برجام در دوره سه ماهه ۲۶ فروردین لغایت ۲۶ تیر ۱۳۹۶ می‌پردازد.

گفتنی است برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) که در ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای موسوم به ۵+۱ مورد توافق قرار گرفت، پس از تصویب «قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» از سوی مجلس شورای اسلامی، مصوبه جلسه‌ی ۶۳۴ مورخ ۱۳۹۴/۵/۱۹ شورای عالی امنیت ملی و نامه مورخ ۱۳۹۴/۷/۲۹ مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) خطاب به ریاست محترم جمهوری، در تاریخ ۲۶ دی ماه ۱۳۹۴ رسماً وارد مرحله اجرایی شد.

این گزارش مشتمل بر سه بخش است:

- آخرین تحولات در حوزه فعالیت‌های هسته‌ای
- آخرین تحولات در حوزه رفع تحریم‌ها
- موانع و چالش‌ها

۱. بر اساس تبصره مزبور «وزیر امور خارجه موظف است روند اجرای توافقتنامه را هر سه ماه یک بار به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی گزارش دهد». نخستین گزارش سه ماهه از اجرای برجام طی نامه شماره ۱۳۰/۱۰۶/۴۰۶۰۵۱۱ مورخ ۱۳۹۵/۱/۲۶، دومین گزارش طی نامه شماره ۱۳۱/۶۰۳/۴۲۳۳۸۰۷ مورخ ۱۳۹۵/۴/۲۶، سومین گزارش طی نامه شماره ۶۰۲/۳۷۴/۴۴۰۵۲۶۸ مورخ ۱۳۹۵/۷/۲۶، چهارمین گزارش طی نامه شماره ۶۰۲/۳۷۴/۴۵۸۷۲۵۳ مورخ ۱۳۹۶/۱/۲۶ تقدیم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی شد.

بخش نخست

آخرین تحولات در حوزه فعالیت‌های هسته‌ای

در بازه زمانی ۲۶ فروردین لغایت ۲۶ تیر ۱۳۹۶، فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران در چارچوب راهبرد و برنامه‌ی درازمدت هسته‌ای کشور، استمرار داشته و تمام ابعاد مهم و حساس برنامه هسته‌ای در ظرفیت‌های مورد نیاز کشور در مقطع کنونی، همچنان که در گزارش‌های گذشته بیان گردید، پیشرفت داشته است. عمده‌ترین تحولات سه ماه گذشته به شرح زیر می باشد:

۱- مدرن‌سازی رآکتور تحقیقاتی آب سنگین اراک: پروژه مدرن‌سازی رآکتور تحقیقاتی آب سنگین اراک مطابق برنامه‌ی زمان‌بندی شده در حال انجام است. پس از امضای قرارداد مشاوره بازطراحی رآکتور با چین، اولین مجموعه مدارک بازنگری رآکتور منطبق بر الزامات ایمنی طراحی رآکتورهای هسته‌ای توسط متخصصین سازمان انرژی اتمی ایران تهیه و به مشاور خارجی ارائه گردید. این مدارک توسط مشاور چینی بررسی و گزارش تطبیق نتایج در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۹۶ به طرف ایرانی تحویل شد که در حال بررسی توسط کارشناسان و متخصصین سازمان می‌باشد. قرار است به زودی، بخش اول بازبینی طراحی توسط طرفین نهایی شود.

۲- کارخانه تولید آب سنگین اراک: تولید کارخانه آب سنگین اراک در طول سه ماه گذشته، پس از یک وقفه کوتاه مدت برای انجام تعمیرات و نگهداری معمول ادواری، با ظرفیت معمول و طبق برنامه‌ریزی سالانه ادامه یافته است. با عنایت به رفع برخی موانع قانونی بر سر راه خرید آب سنگین از سوی خریداران اروپایی (که در بخش مربوط به "اصلاح و تسهیل قوانین اتحادیه اروپا" توضیح داده خواهد شد)، انتظار می‌رود طی ماه‌های آینده بخش قابل توجهی از آب سنگین مازاد بر نیاز به فروش رود. در همین راستا، مقدار ۱۹/۲ تن از تولیدات آب سنگین برای تسهیل در عرضه به بازارهای بین‌المللی، پس از هماهنگی‌های لازم به انبار متعلق به سازمان انرژی اتمی در عمان منتقل و ذخیره‌سازی شده است.

۳- تحقیق و توسعه غنی سازی: با آغاز گازدهی به سانتریفیوژ راهبردی IR-8 در بهمن ماه گذشته، تحقیق و توسعه غنی‌سازی وارد مرحله جدیدی شده است. در طول سه ماه گذشته تمام انواع ماشین‌های سانتریفیوژ بر اساس برنامه طراحی شده توسط سازمان انرژی اتمی کشورمان و منطبق با تعهدات کشورمان در برجام، بدون وقفه در حال طی مراحل آزمایشی خود با گاز اورانیوم و سایر گازها بوده‌اند.

۴ - تولید ایزوتوپ‌های پایدار در فردو: پس از امضای قرارداد فاز مطالعاتی (تحقیق و توسعه) مربوط به پروژه تولید ایزوتوپ‌های پایدار در فردو با کشور روسیه، مذاکرات برای گشایش اعتبار اسنادی و اخذ ضمانت‌نامه‌های بانکی میان طرفین (ایران و روسیه) در حال انجام است.

۵ - ذخایر مواد اولیه کشور: با ورود ۱۳۷ تن کیک زرد خریداری شده از روسیه، پس از اجرایی شدن برجام مجموعاً ۳۶۰ تن کیک زرد به ذخایر قبلی اورانیوم کشور افزوده شده است.

۶ - ذخایر اورانیوم غنی شده: ذخایر UF6 غنی شده یا معادل آن در سایر ترکیبات شیمیایی، در سقف ۳۰۰ کیلوگرم مندرج در برجام حفظ شده است. طی سه ماه گذشته پاکسازی رسوبات غیرقابل بازیابی موجود در واحد تولید پودر غنی شده (EUPP) کارخانه UCF اصفهان، با هماهنگی آژانس انجام شده و اختلاف محاسبه در میزان مواد غنی شده‌ی موجود در این موسسه میان سازمان انرژی اتمی ایران و آژانس برطرف گردید.

۷ - همکاری‌های بین‌المللی: به منظور تحقق ظرفیت‌های پیش‌بینی شده در پیوست شماره ۳ برجام، سازمان انرژی اتمی ایران به رایزنی برای یافتن شرکای بین‌المللی ادامه می‌دهد. اهم اقدامات قابل ذکر در این حوزه در سه ماه گذشته به شرح زیر می‌باشد:

- تشکیل کارگروه تحقیق و توسعه با اتحادیه اروپا: در پی تشکیل اولین نشست این کارگروه در شهر یور سال گذشته و تعیین پنج حوزه کلی برای مشارکت، دومین جلسه در اواسط تیرماه با حضور نمایندگان از EUROATOM، EUROFUSION و JRC در تهران برگزار شد. در این جلسات متخصصین ایرانی و اروپایی به تبادل نظر در خصوص پروژه‌های پیشنهادی جهت همکاری پرداختند. در پایان برای تهیه نقشه‌ی راه همکاری در پنج حوزه توافق شده در سه دوره کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت جمع‌بندی صورت گرفت. جلسه آتی این کارگروه در پاییز برگزار می‌شود.
- شرکت در سمینار مراکز ایمنی اتحادیه اروپا: در تیرماه ۱۳۹۶ به دعوت اتحادیه اروپا، ایران به عنوان یکی از کشورهای مدعو در کنار دیگر کشورهای صاحب نام در حوزه هسته‌ای در نشست ایمنی نیروگاه‌های اتمی اتحادیه اروپا در بروکسل شرکت نمود.
- طرح ارتقای توانمندی‌های مرکز نظام ایمنی هسته‌ای کشور با اتحادیه اروپا: با تصویب این پروژه سه میلیون یورویی در چارچوب همکاری ایران و اتحادیه اروپا و با مشخص شدن شرکت ENCO به عنوان برنده مناقصه، در تیر ماه ۱۳۹۶ نمایندگان شرکت مذکور به همراه نمایندگان اتحادیه اروپا به منظور پیشبرد و عملیاتی شدن پروژه به ایران سفر کرده و بیانیه مشترک طرفین برای همکاری منتشر شد.

- نشست هماهنگی همکاری‌های بین‌المللی موضوع پیوست شماره ۳ برجام: با توجه به اهمیت پیگیری موضوعات مطرح در پیوست شماره ۳ برجام، توافق شد نشست‌های در حاشیه جلسه آتی کمیسیون مشترک برجام در وین در اواخر تیر ۱۳۹۶ برگزار شود.

۸- آغاز به ساخت مرکز ملی یون درمانی سرطان: متعاقب رایزنی‌های گسترده برای بهره‌مند نمودن کشورمان از آخرین فناوری‌های روز دنیا جهت مداوای بیماری‌های صعب‌العلاج از جمله سرطان، کلنگ ساخت مرکز ملی یون درمانی سرطان در تاریخ ۲۵ اردیبهشت ۱۳۹۶ در مرکز کشاورزی و سلامت البرز به زمین زده شد. این مرکز درمانی که با همکاری یکی از شرکت‌های پیشرو اروپایی در حوزه یون درمانی طی مدت ۵ سال ساخته و تجهیز خواهد شد، ضمن فراهم آوردن امکان مداوای هموطنان مبتلا به بیماری سرطان، ایران را در زمره پنج کشور دارنده چنین فناوری‌های پزشکی هسته‌ای قرار خواهد داد.

۹- تعامل با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی:

- نظارت‌های پادمانی، پروتکلی و برجانی: اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی مطابق با برنامه و در تعامل با آژانس در طول دوره سه ماهه اخیر ادامه داشته و اظهاریه‌های سالیانه مربوطه به روزرسانی شده است. همچنین انجام فعالیت‌های راستی‌آزمایی و بازرسی به منظور حسابرسی و کنترل مواد هسته‌ای و ارسال گزارش‌های لازم در حال اجرا می‌باشد.
- برگزاری نشست مشترک توسط آژانس در خصوص تأسیس مرکز ایمنی هسته‌ای در ایران: به منظور ایجاد هماهنگی‌های لازم توسط آژانس جهت کمک به جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد مرکز ایمنی هسته‌ای با مشارکت اتحادیه اروپا، نشست‌های با حضور نمایندگان این اتحادیه، و تعدادی از کشورهای دیگر و نیز برخی شرکت‌های فعال در این حوزه تشکیل شد.
- برگزاری دوره‌های آموزشی با همکاری آژانس: برنامه‌ریزی برای برگزاری برخی دوره‌های آموزشی در زمینه پادمان هسته‌ای و پروتکل الحاقی در حال انجام است.
- انتشار هفتمین گزارش مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی: هفتمین گزارش مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (GOV/2017/24)، در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۹۶ منتشر شد. در این گزارش که مشتمل بر ۶ بخش است، پایبندی ایران بر تعهدات خود وفق برجام، اجرای موقت پروتکل الحاقی توسط ایران و همکاری ایران در حوزه تدابیر شفاف‌ساز تصریح گردیده و آژانس یک بار دیگر تأیید کرده است که جمهوری اسلامی ایران به تمامی تعهدات خود مندرج در برجام پایبند می‌باشد.

بخش دوم

آخرین تحولات در حوزه رفع تحریم‌ها

پس از اجرایی شدن برجام، تحریم‌های مرتبط با موضوع هسته‌ای علیه ایران رفع و گشایش‌های قابل ملاحظه‌ای در روند بازگشت به شرایط عادی آغاز شده است. این روند همچنان و به صورت مستمر ادامه دارد. در گزارش‌های سه‌ماهه‌ی قبلی، گشایش‌ها و دستاوردهای عمده در حوزه‌های مختلف، با استناد به آمار و اطلاعات دریافتی از دستگاه‌های مختلف اجرایی و اقتصادی، به تفصیل تشریح گردید. انعکاس آمار و اطلاعات واصله از دستگاه‌ها در گزارش‌های سه‌ماهه وزارت امور خارجه، عمدتاً به منظور تبیین ملموس‌تر گشایش‌ها و مقایسه شرایط قبل و پس از اجرای برجام و با هدف فراهم نمودن امکان ارزیابی عینی و دقیق‌تر روند اجرای صورت می‌گیرد، اما جایگزین گزارشات دستگاه‌ها نیست.

در گزارش حاضر، همانند گزارش پیشین، صرفاً تشریح تحولات سه‌ماهه اخیر در حوزه رفع تحریم‌ها مورد توجه قرار خواهد گرفت. بدیهی است دستگاه‌های اجرایی و اقتصادی در خصوص عملکرد خود و ارسال آمار و اطلاعات مورد نیاز نمایندگان محترم راساً اقدام خواهند نمود.

عمده‌ترین تحولات سه‌ماهه اخیر در حوزه رفع تحریم‌ها، به شرح زیر می‌باشد:

۱ - حوزه نفت، گاز و پتروشیمی

امضای قرارداد توسعه بخش فراساحل فاز ۱۱ پارس جنوبی: در تاریخ ۱۲ تیرماه ۱۳۹۶، قرارداد ۲۰ ساله توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی میان شرکت ملی نفت ایران و دو شرکت "توتال" فرانسه و "سی‌ان‌پی‌سی" چین به ارزش چهار میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار در تهران امضاء شد. این قرارداد نخستین قرارداد بزرگ سرمایه‌گذاری در حوزه نفت و گاز در ایران پس از اجرای برجام و بر اساس الگوی جدید قراردادهای نفتی موسوم به "آی‌پی‌سی" است و با به ثمر رسیدن آن، ظرفیت برداشت روزانه ایران از میدان گازی مشترک با قطر (پارس جنوبی) به میزان ۵۶ میلیون مترمکعب و ظرفیت تولید روزانه میعانات گازی به میزان ۸۰ هزار بشکه، افزایش می‌یابد. اجرای این پروژه توسط کنسرسیومی انجام خواهد شد که سهم توتال در آن ۵۰/۱ درصد، سهم شرکت سی‌ان‌پی‌سی چین ۳۰ درصد و سهم پتروپارس ۱۹/۹ درصد می‌باشد.

امضای این قرارداد بزرگ، عملاً راه را برای امضای قراردادهای مشابه با شرکت‌های خارجی فراهم خواهد ساخت و پیام‌آور شکست و ناکامی آمریکا در ممانعت از سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی در ایران خواهد بود. حضور موثر یک شرکت بزرگ اروپایی در کنسرسیوم توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی، بیانگر آن است که دولت‌ها و شرکت‌های بزرگ اروپایی در زمینه سرمایه‌گذاری در ایران، راه مستقل خود از آمریکا را انتخاب نموده و حاضر نیستند به دلیل عملیات روانی و

فضاسازی‌ها و تهدید بازگشت قوانین فراسرزمینی آمریکا از همکاری با ایران خودداری نمایند. از سوی دیگر، اجرای این قرارداد، فرصت مغتنمی را برای انتقال دانش و فناوری نوین در حوزه صنعت نفت به داخل کشور فراهم خواهد ساخت. شایان ذکر است در برنامه ۵ ساله ششم کشور، صنعت نفت ایران نیازمند ۲۰۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری است که ۷۰ درصد از آن باید از منابع خارجی تامین شود.

۲ - حوزه حمل‌ونقل

در سه ماه گذشته روند نهایی شدن و اجرای بسیاری از توافق‌ها و تفاهم‌هایی که طی پانزده‌ماهه نخست اجرای برجام قطعی شده بود، ادامه دارد. در این مدت چهار فروند از هواپیماهای خریداری شده از شرکت ATR (-ATR72) 600) تحویل هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران شده است. همچنین قرارداد شرکت هواپیمایی آسمان با شرکت بوئینگ برای خرید ۳۰ فروند هواپیمای بوئینگ ۷۳۷ مکس اس (قابل افزایش تا ۶۰ فروند) نهایی و امضاء شد. برخی دیگر از شرکتهای هوایی کشورمان همچون «ایران ایر تور» نیز در حال مذاکره به منظور انعقاد قرارداد خرید هواپیمای مسافربری از بوئینگ و ایرباس هستند.

از دیگر تحولات مهم در حوزه هوانوردی طی سه ماه اخیر، انتخاب ایران به عنوان عضو شورای حکام انجمن هواپیمایی یاتا (برای نخستین بار پس از انقلاب اسلامی) بوده است که یکی از علائم تغییر فضای بین‌المللی در صنعت هوانوردی به نفع جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. انجمن هواپیمایی یاتا مهم‌ترین مرجع بین‌المللی در زمینه تدوین مقررات ناظر بر هواپیمایی غیر نظامی است.

در حوزه کشتیرانی، شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران هم اکنون بدون هرگونه مانعی به بنادر مختلف در جهان تردد و در آبراه‌های بین‌المللی حضوری فعال دارد. طی ماه‌های اخیر، کشتی‌های متعلق به ناوگان شرکت کشتیرانی این امکان را یافته‌اند که با پرچم ایران و در مسیرهای جدید و در بنادری که تاکنون سابقه حضور نداشتند، اقدام به بارگیری یا تخلیه کالا کنند. همچنین در چارچوب همکاری با کلوپ‌های بین‌المللی پی‌اند‌آی، هم اکنون ۸۰ فروند از شناورهای گروه کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران تحت پوشش کلوپ استیم شپ قرار گرفته‌اند. علاوه بر موارد یاد شده، کلوپ‌های بین‌المللی عضو IG Group سقف تعهد خود را تا سطح یک میلیارد دلار ارتقاء داده‌اند تا التزام لازم جهت اخذ گواهینامه بیمه و ضمانت‌های مالی در رابطه با مسئولیت مدنی ناشی از خسارات آلودگی نفتی سوخت را از مقامات صاحب پرچم فراهم آورند.

از دیگر تحولات مهم در عرصه کشتیرانی بین‌المللی طی ماه‌های اخیر، تغییر محسوس رویکرد سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی نسبت به شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران بوده است. طی این مدت، کلوپ Steamship Mutual Understanding Association که یکی از معتبرترین شرکت‌های بیمه‌ای جهانی در زمینه کشتیرانی است، با عضویت مدیرعامل کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران در ترکیب اعضای هیات مدیره خود موافقت نمود. علاوه بر آن، در تاریخ ۸ تیرماه ۱۳۹۶، شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران با حضور در شوراها تصمصم‌گیری بین‌المللی

موسسه رده‌بندی (Bureau VERITAS – BV)، به عضویت موسسه مزبور درآمد، در حالی که در دوره تحریم‌ها، ارائه هرگونه خدمات و هرگونه همکاری این موسسه با ایران متوقف شده بود.

۳ - حوزه بانکی و مالی

پس از اجرای برجام، تحولات و گشایش‌های قابل ملاحظه‌ای در حوزه مالی و بانکی رخ داده که به صورت ملموس و غیرقابل انکاری موجب خروج نظام بانکی و مالی از مرحله بحرانی و بن‌بست دوران تحریم شده است. برخلاف حوزه‌های انرژی و حمل و نقل، برخی مشکلات و محدودیت‌ها در حوزه بانکی و مالی که عمدتاً مرتبط با برجام نیستند، مانع از عادی شدن کامل شرایط در این حوزه شده اند که در بخش بعدی به آنها پرداخته خواهد شد.

براساس آخرین اطلاعات دریافتی از بانک مرکزی، از زمان اجرایی شدن برجام تا تاریخ ۱۰ تیر ۱۳۹۶، شبکه بانکی کشور ۷۳۲ رابطه کارگزاری با ۲۶۷ بانک جهان ایجاد نموده است. طی این مدت بیش از ۱۲۵ هزار فقره گشایش اعتبارات اسنادی و ارائه خدمات تجاری در قالب ۲۳ هزار فقره گشایش اعتبار اسنادی، ۲۴۴۹ فقره ثبت سفارش برات اسنادی و بیش از یکصد هزار فقره حواله ارزی صادر شده است که ارزش دلاری خدمات تجاری مذکور حدود پنجاه میلیارد دلار بوده و شامل ۲۴/۱۷ میلیارد دلار گشایش اعتبار اسنادی، ۴/۹۵ میلیارد دلار برات اسنادی و ۲۰/۴۲ میلیارد دلار حواله ارزی می‌باشد. شایان ذکر است انتقال وجوه حاصل از فروش نفت و سایر درآمدهای صادراتی در اروپا و آسیا، از طریق حساب‌های افتتاح شده نزد بانک‌های مرکزی و نیز حساب‌های موجود نزد تعدادی از بانک‌های تجاری خریداران نفت در اروپا و آسیا استمرار دارد.

در روزهای ۲۸ خرداد تا ۲ تیر ۱۳۹۶ گروه ویژه اقدام مالی (FATF - فاتف) در اجلاس خود در والنسیای اسپانیا ضمن بررسی و تأیید اقدامات مثبت کشورمان در زمینه رفع نواقص موجود قانونی و نیز اجرای مقررات داخلی مرتبط با پولشویی و تامین مالی تروریسم، تصمیم به ادامه تعلیق اقدامات مقابله‌ای خود گرفت. در این اجلاس، اکثریت مطلق اعضای فاتف از اقدامات ایران در زمینه رفع نواقص فنی تمجید نموده و خواستار خاتمه دادن به اقدامات مقابله‌ای فاتف شدند، در حالی که آمریکا و برخی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به دنبال تحمیل مجدد این اقدامات بودند اما در انزوا قرار گرفته و موفق به تحقق خواسته خود نشدند. تاکید اکثریت قاطع اعضای این نهاد بر پیشرفت‌های فنی ایران و رد اتهامات آمریکا و گروهی قلیل از کشورها که اهداف سیاسی را دنبال می‌کنند، پیامی مثبت برای طرف‌های تجاری و بانکی جمهوری اسلامی ایران است.

۴ - کانال خرید برجام برای اقلام دومنظوره

روند فعالیت کانال خرید برجام در ارتباط با صادرات اقلام دارای کاربری دوگانه به ایران و خدمات مربوطه (که تا قبل از اجرایی شدن برجام، ارائه آنها به ایران به خاطر قطعنامه‌های شورای امنیت و تحریم‌های اتحادیه اروپایی و سایر کشورها مطلقاً ممنوع بود) به شکلی مستمر ادامه داشته است. از تاریخ گزارش قبلی تا زمان تدوین این گزارش، تعداد ۵

درخواست به تصویب رسیده، یک درخواست از طرف دولت صادرکننده بازپس گرفته شده، و سه درخواست نیز در دست بررسی و رسیدگی است. این درخواست‌ها شامل اقلام و کالاهای دومنظوره هسته‌ای/غیرهسته‌ای با فناوری پیشرفته برای استفاده در صنایع مختلف از جمله بخش‌های مختلف صنعت خودروسازی و صنایع مرتبط با حوزه پزشکی بوده است. یکی از نکات مهم و مثبت در این دوره از فعالیت کانال خرید، درخواست یک دولت غیر عضو ۵+۱ برای صادرات کالای دومنظوره به ایران بوده است. از زمان راه‌اندازی کانال خرید، تمام درخواست‌های واصله و تصویب شده در کانال خرید، از سوی دولت‌های طرف برجام بود و به نظر می‌رسید سایر دولت‌ها هنوز آشنایی زیادی با این امکان جدید برای صادرات کالاهای حساس با کاربری دوگانه به ایران ندارند. اما در این دوره برای نخستین بار یک درخواست برای صادرات برخی اقلام پیشرفته‌ی دومنظوره به ایران از سوی کشوری غیر از اعضای ۵+۱ به کانال خرید ارائه شده و با اجماع همه اعضا به تصویب رسید که نشانه‌ای از افزایش تدریجی آگاهی نسبت به کانال خرید در میان دولت‌های دیگر است و زمینه گسترش مبادلات تجاری و صنعتی کشورمان با این قبیل کشورها را بیش از پیش فراهم می‌آورد.

۵ - کمیسیون مشترک برجام

هفتمین نشست کمیسیون مشترک برجام با حضور نمایندگان جمهوری اسلامی ایران، اتحادیه اروپا به عنوان هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک و کشورهای عضو گروه موسوم به ۵+۱ در تاریخ ۵ اردیبهشت ۱۳۹۶ در شهر وین برگزار شد. این نشست متأثر از تحولات سیاسی چند ماه اخیر در آمریکا و مباحث مرتبط با رفع تحریم‌ها، خصوصاً سیاست اعلامی هیات حاکمه آمریکا مبنی بر بازنگری در سیاست خود نسبت به برجام بود. هیات کشورمان در این نشست مواضع جمهوری اسلامی ایران در رد این سیاست و مغایرت آن با متن و روح برجام به صورت صریح اعلام و نسبت به عواقب مخرب تداوم بدعهدی‌های آمریکا، به طرف‌های مقابل هشدار داده شد.

در این نشست، هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک و نیز سایر کشورهای عضو برجام بر ضرورت ایفای تعهدات برجامی از سوی همه طرف‌ها تأکید نمودند. همچنین برخی موضوعات فنی در حوزه هسته‌ای، از جمله آخرین وضعیت بازسازی نیروگاه آب سنگین اراک، همکاری در حوزه هسته‌ای غیرنظامی (پیوست شماره ۳ برجام)، سایت فردو، تولید آب سنگین و چند موضوع دیگر، مورد بحث قرار گرفت.

در پایان این نشست، بیانیه مطبوعاتی از سوی خانم هلگا اشمیت صادر و در آن ضمن ابراز خرسندی از امضای قرارداد مربوط به طراحی و مدرن‌سازی راکتور آب سنگین اراک میان ایران و چین، بر تداوم همکاری‌ها در چارچوب پیوست شماره ۳ برجام تأکید شد. در این بیانیه، تداوم ایفای تعهدات از سوی همه طرف‌های برجام مورد تأکید قرار گرفته است. متن این بیانیه به شرح زیر است:

"جلسه کمیسیون مشترک فرصتی برای پیگیری اجرای برجام در حوزه تعهدات مرتبط با هسته‌ای و تعهدات مرتبط با تحریم‌ها فراهم کرد. کمیسیون مشترک به طور خاص پیشرفت‌های مهم حاصله در زمینه طرح مدرن‌سازی اراک و امضای قرارداد خدمات مشاوره‌ای در روز یکشنبه ۲۳ آوریل بین شرکت‌های ایرانی و چینی را مورد استقبال قرار داد. شرکت کنندگان همچنین اهمیت اجرای پیوست شماره ۳ برجام در زمینه همکاری هسته‌ای غیرنظامی را مورد بحث قرار داده و در این چارچوب از برگزاری همایش عالی‌رتبه اتحادیه اروپایی-ایران در زمینه همکاری هسته‌ای بین‌المللی استقبال کردند. همه شرکت کنندگان تداوم پایبندی خود به تعهدات برجام را مورد توجه قرار داده و بر ضرورت اطمینان از اجرای کامل و موثر تعهدات تاکید کردند."

کمیسیون مشترک بعدی برجام برای تاریخ ۳۰ تیر ۱۳۹۶ برنامه‌ریزی شده است که در گزارش بعدی بدان پرداخته خواهد شد.

۶- اصلاح و تسهیل قوانین اتحادیه اروپا

پیرو پیگیری و مذاکرات مستمر نمایندگان وزارت امور خارجه با طرف‌های اروپایی در سطوح مختلف و در راستای همکاری سازنده در اجرای برجام، اتحادیه اروپا مقررات کنترل صادرات و واردات خود در خصوص اقلام با کاربری دوگانه را جهت تسهیل تجارت این اقلام به ایران اصلاح کرد. به موجب اصلاحات صورت گرفته، شرط "لزوم اخذ تائیدیه کمیسیون مشترک" برای واردات اقلام مرتبط هسته‌ای از ایران به اتحادیه اروپا (به عنوان مثال خرید آب سنگین از ایران) حذف و از این پس نهاد صلاحیت دار کشور وارد کننده، صرفاً ملزم به "اطلاع‌رسانی" موضوع به کمیسیون مشترک می‌باشد. همچنین شرط "لزوم تائید گواهی بهره بردار نهایی اقلام با کاربری دوگانه" توسط "نهاد صلاحیت‌دار ایرانی" حذف و از این پس اشخاص می‌توانند با صدور گواهی بهره‌بردار نهایی، به تجارت این اقلام با اتحادیه اروپایی بپردازند. علاوه بر موارد ذکر شده، شرط لزوم صدور و تائید گواهی کاربری نهایی برای صادرات موقت اقلام حساس با کاربری دوگانه (به عنوان مثال ورود کالا برای نمایش و ارائه در نمایشگاه) حذف شد.

شایان ذکر است، تجارت عمده این اقلام با ایران پیش از برجام ممنوع بود. پس از اجرای برجام، تجارت این اقلام با ایران مجاز و بنابر رویه کنترل صادرات و واردات اتحادیه، منوط به اخذ مجوز از نهاد صلاحیت‌دار دولت اروپایی طرف تجارت بود. نهاد کنترل صادرات مزبور نیز برای صدور مجوز مربوط، ملزم بود حق تائید کاربری نهایی و محل کاربری نهایی را به نحوی که به طور موثر قابلیت اجرای آن را داشته باشد، از نهاد صلاحیت دار ایرانی اخذ نماید. اکنون با اصلاح مقرره پیشین اتحادیه در این زمینه و حذف شرایط قانونی اخذ مجوز صادرات و واردات، تجارت این اقلام بین ایران و اتحادیه اروپایی به میزان قابل ملاحظه‌ای تسهیل شده است.

۷ - تمدید اسقاطیه‌های تحریم‌های هسته‌ای ایران توسط رئیس جمهور آمریکا

در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۶، رئیس جمهور آمریکا با صدور «تذکاریه ریاستی»، اسقاط تحریم‌های مندرج در بخش ۱۲۴۵ قانون مجوز دفاع ملی سال ۲۰۱۲ آمریکا (NDAA) علیه ایران را به مدت ۱۲۰ روز تمدید نمود. تمدید اسقاطیه‌های مزبور، که از تعهدات صریح دولت آمریکا وفق برجام می‌باشد، اولین نوبت تمدید این اسقاطیه‌ها در دوره رئیس جمهور جدید آمریکا بوده و نخستین واکنش عملی و رسمی دولت جدید آمریکا در قبال تعهدات برجامی این کشور محسوب می‌گردد. از زمان اجرای برجام در ۲۶ دی ماه ۱۳۹۴، رئیس جمهور پیشین آمریکا به صورت منظم و در فواصل معینی، این اسقاطیه‌ها را تمدید کرده بود. شایان ذکر است چند روز قبل از تمدید رسمی اسقاطیه‌ها از سوی رئیس جمهور آمریکا، وزیر خارجه این کشور با ارسال نامه‌ای به عنوان رئیس مجلس نمایندگان آمریکا، صراحتاً اعتراف نمود که جمهوری اسلامی ایران تا تاریخ ۱۸ آوریل ۲۰۱۷، به تمام تعهدات خود وفق برنامه‌ی جامع اقدام مشترک پایبند بوده است.

همزمان با صدور نامه وزیر امور خارجه آمریکا مبنی بر پایبندی ایران به برجام و صدور دستور رئیس جمهور آمریکا برای تمدید اسقاطیه‌ها، دولت آمریکا تعدادی از اشخاص حقیقی و حقوقی از اتباع ایران و سایر کشورها را به اتهام کمک به برنامه موشکی ایران به فهرست تحریم‌های آن کشور اضافه کرد. وزارت امور خارجه نیز بلافاصله در اقدام متقابل تعدادی از اشخاص حقیقی و حقوقی آمریکا را به دلیل حمایت از جنایات رژیم صهیونیستی علیه مردم فلسطین، حمایت از تروریسم و حمایت از برخی رژیم‌های منطقه در سرکوب مردم را در فهرست تحریم‌های جمهوری اسلامی قرار داد.

۸ - انزوای آمریکا در نشست شورای امنیت سازمان ملل متحد

سومین گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد در ارتباط با اجرای مفاد قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت در تاریخ ۳۰ خرداد ماه ۱۳۹۶ به طور رسمی منتشر شد. گزارش دبیرکل عمدتاً بر مفاد ضمیمه "ب" قطعنامه تمرکز داشت. در عین حال، در دو بند از این گزارش، تصریح هفتمین گزارش مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در خصوص پایبندی کشورمان به تعهدات خود وفق برجام، همچنین استقبال دبیرکل از بیانیه مشترک پایانی هفتمین نشست کمیسیون مشترک برجام و تاکید کشورهای عضو کمیسیون بر لزوم حفظ توافق و پایبندی کشورها به اجرای کامل و موثر تعهدات آنها، مورد اشاره قرار گرفته است. دبیرکل همچنین خواستار تداوم کار مشترک و مبتنی بر حسن نیت متقابل برای اطمینان از بهره‌مندی تمام طرف‌های برجام از این توافق شد.

گزارش مذکور در نشست مورخ ۸ تیرماه ۱۳۹۶ شورای امنیت مورد بررسی قرار گرفت. پیش از نشست مذکور مواضع و ملاحظات کشورمان در تماس‌ها و ملاقات‌های متعدد به اطلاع دبیرکل سازمان ملل متحد و نمایندگان سه کشور اروپایی، و نیز چین و روسیه رسید. در نشست شورای امنیت علیرغم تلاش‌های انجام شده برای فضا سازی و ایراد اتهام علیه کشورمان توسط نماینده دائم آمریکا، کلیه نمایندگان کشورهای حاضر شامل اعضای دائم، غیردائم و آلمان (عضو مدعو) بر لزوم حفظ برجام به عنوان میراث ارزشمند دیپلماسی تاکید و پایبندی ایران به تعهدات خود وفق برجام را تحسین کردند.

بخش سوم

موانع و چالش‌ها

همانگونه که در گزارش‌های پیشین مورد تاکید قرار گرفت، از زمان اجرایی شدن برجام در تاریخ ۲۶ دی‌ماه ۱۳۹۴، علیرغم گشایش‌های عمده‌ای که صورت گرفته است، کوتاهی‌ها و بدعهدی‌ها از سوی آمریکا و برخی طرف‌های مقابل در برجام، تحریم‌های باقی مانده غیرهسته‌ای، به همراه دسته‌ای از موانع و مشکلات فنی در حوزه مرادفات مالی و بانکی، موجب شده است تا سرعت تحقق گشایش‌های ناشی از برجام با وضعیت مطلوب فاصله داشته باشد. وزارت امور خارجه بنا بر وظایف محوله و ذاتی خود، از یک سو در تلاش شبانه روزی برای وادار کردن طرف مقابل به اجرای تعهدات خود بوده و از سوی دیگر تمامی تحولات را رصد و هرگونه تاخیر و تعلل یا بدعهدی طرف‌های برجام را بلافاصله به مراجع و نهادهای ذیصلاح، به ویژه به هیات عالی نظارت بر برجام منعکس نموده است. بدیهی است، تصمیم‌ها و دستورهای هیات نظارت بر برجام توسط وزارت امور خارجه یا سایر نهادهای ذیربط مورد اجرا واقع می‌گردد.

در گزارش‌های سه‌ماهه پیشین، به تفصیل به موانع و چالش‌های پیش روی اجرای برجام پرداخته شده است. در گزارش حاضر، صرفاً به چالش‌هایی که طی سه ماهه اخیر روند اجرای برجام را متاثر ساخته اند، اشاره خواهد شد:

۱ - تلاش کنگره آمریکا برای وضع تحریم‌های جدید علیه جمهوری اسلامی ایران:

مجلس سنای آمریکا در تاریخ ۳ فروردین ۱۳۹۶، با ارائه طرحی با عنوان "قانون مقابله با فعالیت‌های بی‌ثبات کننده ایران" تشدید تحریم‌های ایران را به اتهامات غیرهسته‌ای (موشکی، تسلیحاتی، تروریسم و حقوق بشر) در دستور کار خود قرار داد. متعاقب ابراز نگرانی برخی محافل در داخل این کشور، همچنین ابراز نگرانی برخی از متحدان خارجی آمریکا از جمله تعدادی از کشورهای اروپایی مبنی بر اینکه برخی از مفاد این طرح در تعارض با تعهدات برجامی آمریکا است، پیگیری این طرح برای مدتی به تعویق افتاد. در تاریخ ۳ خرداد ۹۶، همان طرح با چند تغییر ماهوی به تصویب کمیته روابط خارجی سنا رسید. در تاریخ ۸ تیرماه ۱۳۹۶، مجلس سنای آمریکا پس از بحث و بررسی طولانی و با افزودن متمم‌های الحاقی و افزودن تحریم‌های گسترده‌ای علیه روسیه به طرح اولیه تحریم ایران، لایحه مذکور موسوم به **S.722** را تصویب و برای تصویب به مجلس نمایندگان ارسال نمود. مجلس نمایندگان آمریکا نیز با طرح ایرادات شکلی و آئین‌نامه‌ای (عمدتاً بدلیل ملاحظات که در خصوص متمم مربوط به تحریم‌های روسیه داشت) فعلاً تصویب نهایی این طرح را به تعویق انداخته است.

در طرح مذکور، قوانین تحریمی پیشین و دستورات اجرایی صادره توسط روسای قبلی جمهور آمریکا جمع شده است. در شکل کنونی این طرح، تحریم موضوعی جدیدی علیه ایران وضع نشده است، بلکه تحریم‌های غیرهسته‌ای

موجود علیه ایران (موشکی، تسلیحاتی، حقوق بشر، تروریسم) تجمیع و دامنه شخصی شمول آنها به مصداق‌های جدیدی تسری یافته است. معیارها و آستانه شمول این تحریم‌ها بر اشخاص به نحوی طراحی شده است که اشخاص حقیقی و حقوقی بیشتری در معرض ورود به فهرست‌های تحریمی آمریکا با آثار فرامرزی قرار خواهند گرفت. جمهوری اسلامی ایران در تماس و مکاتبه با سایر طرف‌های برجام به صراحت اعلام نموده است که قانون مزبور در صورت تصویب و اجرا در تعارض با تعهدات آمریکا طبق برجام (مقدمه و بندهای ۲۶ و ۲۹) و ناقض روح و هدف برجام و تعهد دولت‌های عضو به اجرای آن با حسن نیت و در فضای سازنده می‌باشد.

- نامه وزیر امور خارجه کشورمان به نماینده عالی اتحادیه اروپا: همزمان با بحث و بررسی تصویب لایحه جدید تحریمی در کنگره آمریکا (S.722) علاوه بر ارسال پیام‌های لازم برای سایر طرف‌های برجام و هشدار نسبت به پیامدهای تصویب این لایحه، وزیر خارجه کشورمان در تاریخ ۷ خرداد ۱۳۹۶ با ارسال نامه‌ای برای خانم فدريکا موگرینی، نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک برجام در خصوص افزایش کارشکنی و موارد بدعهدی دولت جدید آمریکا، نسبت به عواقب تصویب لایحه جدید تحریمی در کنگره آمریکا هشدار داد. در این نامه، با اشاره به تعارض مواضع و رفتارهای دولت آمریکا با هدف و روح برجام (با ذکر مصادیق) تاکید شده است که دولت آمریکا، به خصوص طی چهار ماه اخیر، به صورت مکرر اصل حسن نیت را به عنوان یکی از اصول کلی حقوق بین الملل، که در بند ۲۶ برجام نیز صراحتاً مورد تاکید قرار گرفته، نقض نموده است.

۲- بازنگری سیاست دولت جدید آمریکا در قبال ایران و برجام:

رکس تیلرسون وزیر امور خارجه آمریکا، در ۳۱ فروردین ۱۳۹۶، پس از ارسال نامه تأییدیه پایبندی ایران به برجام به کنگره آمریکا، مجدداً اعلام نمود که دولت ترامپ تصمیم گرفته است سیاست این کشور نسبت به ایران را مورد "بازنگری جامع" قرار دهد. وی ادعا کرد در این بازنگری، کلیه رفتارها و تهدیدهای ایران در جهان و به ویژه در منطقه، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. تیلرسون ضمن متهم ساختن ایران به حمایت از تروریسم، بی‌ثبات نمودن منطقه و تضعیف منافع آمریکا در سوریه، یمن، عراق و لبنان، اظهار داشت که جاه‌طلبی هسته‌ای ایران یک خطر بزرگ برای صلح و امنیت بین‌المللی است و برجام قادر نیست هدف تعیین شده برای ممانعت از تبدیل ایران به کشوری هسته‌ای را محقق کند، لذا دولت آمریکا تصمیم خود مبنی بر باقی ماندن و یا خروج از برجام را پس از پایان "بازنگری" اعلام خواهد کرد. برخی اخبار منتشره بیانگر آنست که سیاست دولت جدید آمریکا در قبال ایران و برجام احتمالاً تا آخر تابستان اعلام خواهد شد.

وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران طی نامه مورخ ۸ فروردین ۱۳۹۶ صراحتاً به خانم موگرینی به عنوان هماهنگ‌کننده برجام و به تمامی اعضای ۵+۱ اعلام کرد که سیاست بازنگری آمریکا را در ادامه تلاش‌های آن کشور برای کاهش بهره‌مندی ایران از ثمرات برجام دانسته و آن را خلاف برجام می‌داند. دولت آمریکا بر اساس برجام متعهد است

برجام را در فضایی سازنده و همراه با حسن نیت اجرا کند نه اینکه با اعلام بازنگری، بنگاه‌های اقتصادی را برای همکاری با ایران دچار شک و تردید نماید. این موضوع در جلسه بعدی کمیسیون مشترک از سوی هیات جمهوری اسلامی ایران مطرح و پیگیری خواهد شد.

ج) مشکلات و موانع بانکی

در گزارش‌های پیشین به چالش‌ها و مشکلاتی که در مسیر بهره‌برداری بهینه از فضای پس‌برجام وجود دارد به شکل مبسوط پرداخته شد. عمده‌ترین این مشکلات در حوزه بانکی و مالی است که غالباً مرتبط با برجام نبوده و به عوامل دیگری مانند تحریم‌های اولیه و غیرهسته‌ای آمریکا، قوانین انضباطی مرتبط با پولشویی، مشکلات زیرساختاری در نظام بانکی کشور و ... مربوط می‌شود. بر اساس گزارش واصله از بانک مرکزی در نیمه تیرماه، موانع و چالش‌های موجود که مانع عادی شدن عملکرد این بخش از اقتصاد کشور می‌شوند، عبارتند از:

- عدم امکان تسویه دلاری و ریسک‌های مترتب بر آن که بانک‌های خارجی پیش‌بینی می‌کنند (ناشی از تحریم‌های اولیه آمریکا)
- موقعیت جمهوری اسلامی ایران در طبقه‌بندی گروه اقدام ویژه اقدام مالی FATF (ناشی از قوانین انضباطی مرتبط با پولشویی و تامین مالی تروریسم)
- عدم پذیرش قانون تادیه مالیات از حساب‌های خارجی شهروندان آمریکایی (FATCA) توسط جمهوری اسلامی ایران (ناشی از قوانین آمریکا)
- قانون USA PATRIOT (ناشی از قوانین آمریکا)
- ریسک بازگشت تحریم‌ها (ناشی از نگرانی‌های ایجاد شده توسط آمریکا در خصوص برجام)
- ادامه جرمه بانک‌ها و شرکت‌ها به بهانه تحریم‌های آمریکا (ناشی از تحریم‌های اولیه آمریکا)
- مسائل مرتبط با مدیران و کارکنان آمریکایی موسسات غیرآمریکایی (ناشی از تحریم‌های اولیه آمریکا)
- عدم شفافیت صورت‌های مالی بانک‌ها و عدم انطباق آنها با مقررات و استانداردهای بازل ۳ (ناشی از مشکلات داخلی بانک‌ها)
- عدم رعایت استانداردهای بین‌المللی در حسابداری بانک‌ها و گزارشات مالی (مشکلات داخلی بانک‌ها)
- عدم رعایت مقررات احتیاطی مطابق توصیه‌های بازل ۳ توسط بانک‌ها (مشکلات داخلی بانک‌ها)